

Bu dolap, tevhidhâne ve türbe bölümleriyle bunlara bağlı tâli birimleri barındıran ana binada, cümle kapısının açıldığı giriş taşlığının solundaki şerbethâne ile harem bahçesinden başlayarak hanımlara mahsus kafesli mahfillere geçen merdivenin sahanlığı arasında bulunan duvara yerleştirilmiş olup küçük boyutları ve kaş kemer biçimindeki açıklığı ile dikkati çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Pakalın, I, 475-476; R. Ekrem Koçu, "Dönme Dolap", *İst.A*, IX, 4721-4722; SA, I, 477, 486.

M. BAHA TANMAN

DÖNÜM

Osmanlılar döneminde kullanılan bir arazi ölçü birimi.

Genellikle bir dönüm, geniş adımlarla yürüyen dönümcünün adımı ile $40 \times 40 = 1600$ adımkarelik bir yüzölçümünü ifade eder ve buna "örfi dönüm" adı verilir. Ancak adım aralığı kişiden kişiye değiştiği için bu ölçü birimi tam bir kesinlik sağlamıyordu. Bu sebeple her adım için bir mimar arşını (yaklaşık 75, 78 cm.) esas alan bir ölçü sistemi daha ortaya çıkmış ve buna "şer'î dönüm" adı verilmiştir. Buna göre bir dönüm 1600 mimar arşını kare, yani $916,8 \text{ m}^2$ veya $919,302$ metrekarelik bir araziyi gösterirdi. Dönümün dörtte birine ise evlek denirdi. Ancak dönüm miktarı yine de her yerde aynı ölçüyü tutmamaktaydı. İstanbul ve yöresinde bir dönüm 1225 mimar arşını kare ($701,9 \text{ m}^2$), Anadolu'da 2025 mimar arşını kare ($1160,4 \text{ m}^2$), Mısır, Irak ve İran'da 3600 mimar arşını kare ($2062,9 \text{ m}^2$) idi.

1881'de metre sistemini esas alan yeni bir ölçü sistemi tesbit edilmiş ve buna "cedid dönüm" denmiştir; önceki ölçü ise "eski dönüm" olarak anılmıştır. Yeni kanuna göre bir cedid dönüm $50 \times 50 = 2500 \text{ m}^2$ idi. 26 Mart 1931 tarihli ve 1782 sayılı ölçüler ve ayarlar kanununda dönüm tabirine yer verilmemiş, 11 Haziran 1945 tarih ve 4753 sayılı kanunun beşinci maddesinde ise bir dönüm 1000 m^2 kabul edilmiştir. Dönüm ölçüsünün karşılığı bugün de 1000 m^2 sayılır.

XV-XVI. yüzyıl Osmanlı sancak kanunnâmelerinde dönüm, "hatavât-ı müteârife ile 40 hatve yerdir tülen ve arzan" veya "yürümek adımıyla eni ve uzunluğunu kırkar adım yer" şeklinde tarif edilir. Toprağın verimlilik durumuna göre 60-150

dönüm arası topraklar bir çiftlik sayılırdı. Bir sipahinin timar toprağına dışarıdan gelip ziraat yapan çiftçilerle yarım çiftlikten daha az toprağı işleyen **bennâk*** kayıtlı köy halkı, ellerindeki yerin vergisini dönüm miktarına göre verirdi. Bu miktar genellikle iki dönüme bir akçe dönüm resmi veya zemin resmi şeklindeydi. Ancak bu rakam toprağın durumuna göre iki, üç veya beş akçe de olabilir. Aydın Kanunu'nda 5-10 dönüm yerli olan bennâkler dönüm akçesi ödemekle yükümlü tutulmuşlardı. Genel kanun hükümlerine göre iyi toprakların iki dönümüne, vasat toprakların üç dönümüne, kıraç toprakların da dört dönümüne bir akçe dönüm resmi takdir edilmişti. Mora'da yarım çiftlikten az toprağına sahip olanlar iyi topraklar için üç dönüme bir akçe, vasat yerin beş dönümüne bir akçe, kıraç yerin on dönümüne bir akçe dönüm resmi öderlerdi. Öte yandan bağlık alanlarda da vergi yine dönüm esasına göre takdir edilmişti. Bağların bir dönümünden bazı sancaklarda 10, bazılarında 5, bazılarında ise 3 akçe dönüm resmi alınır. Konya'da bağların her dönümü için bir akçe verilir. Bazı sancaklarda ise bağlar dönüm itibarıyla değil arşın ölçüsüyle (mesâha urganı) ölçülürdü. Mora ve Mezistre'de iki "çapalık" yer bir dönüm olmak üzere her dönüme 24 akçe hesabıyla bir çapalık bağta 12 akçe öşür takdir edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fi 29 Şevvâl Sene 1298 ve fi 11 Eylül Sene 1297 Tarihiyle Şeref Mûteallik Buyurulan İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Pâdişâhî Mûcebince Yeni Ölçülerin Tanzim ve Tenistikyle Suver-i İcrâiyyesi Hakkında Kararnâmedir, İstanbul 1299; Barkan, *Kanunlar*, s. 2, 8, 14, 30, 42, 66, 131, 173, 198, 326, 328; *Code de Lois coutumières de Mehmed II: Kitâb-ı Kavânin-i 'Osmâni* (nşr. Nicorâr Beldiceanu), Wiesbaden 1967, vr. 29^{a-b}, 45^a, 46^b, 47^a; "Osmanlı Kanunnâmeleri", *MTM*, I/1 (1331), s. 99-101, 314-315; H. İnalçık, "Introduction to Ottoman Metrology", *Turcica*, XV, Paris 1983, s. 336, 339-340; S. Pulaha — Y. Yücel, "I. Selim Kanunnâmesi (1512-1520) ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları", *TTK Belgeler*, XII/16 (1988), s. 22-24, 42, 46; "Dönüm", *İA*, III, 650; Pakalın, I, 476; *TA*, XIV, 43.

FERİDUN EMECEN

DÖRT HALİFE

(bk. HULEFÂ-yî RÂŞİDİN).

DÖRT UNSUR

(bk. ANÂSİR-ı ERBAA).

DÖVME

İnsan cildinde boya maddesiyle yapılan kalıcı şekil.

İlk örneklerine milâttan önce II. binyıl Mısır mumyalarında rastlanan dövmenin tarihçesinin çok daha eskilere gittiği şüphesizdir; çünkü bu âdetin özellikle ilkel toplumlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Süslenme tutkusunun yanı sıra kötü ruhlara karşı korunma amacıyla ilkel insanların daha çok yüze yaptıkları dövme XVIII-XIX. yüzyıllarda Batı uygarlığında yaygınlaşmış, hatta bir ara erkek ve kadın İngiliz soyluları arasında moda olmuştur. Bugün ise gittikçe azalmakla birlikte hemen her kıtanın kabile hayatı sürdüren yerlileri ile uygar toplumların denizcileri ve genellikle liman şehirlerinin gece hayatına yönelik eğlence çevrelerinde yaşayan kişileri arasında devam ettirilmektedir.

İlkel dövme ana hatlarıyla, deriye yana yana küçük delikler açmak ve bu deliklere is, sürme, mürekkep, kına, çivit gibi boyalı maddeler doldurmak suretiyle yapılır. Bunun yanında bıçakla veya tırnakla derin yarıklar meydana getirerek, yahut süslenecik kısımlara barut gibi yanıcı maddeler sürüp yakarak yapılanları da vardır. Modern dövmeçiler ise özel olarak imal edilmiş elektrikli dövme kalemleri kullanmakta ve dövme yaptıran şahsın acı duymaması için de cildine lokal anestezi uygulamaktadır. İlkel dövmeçilerin genellikle mavi renkte olmasına karşılık modern dövmeçiler çeşitli sentetik boyalar kullanıldığı için bir tablo gibi renkli olabilmektedir.

İlahî dinler dövmeği yasaklamıştır. Tevrat vücuda dövme yaptırmayı, ölü arkasından düzenlenen ağıt sırasında ağlayanın tırnaklarıyla yüzünü yırtması olayı ile birlikte ele almış ve, "Ölüler için bedeninizde yara açmayacaksınız, kendi-

Modern dövmenin yapılışını gösteren bir fotoğraf